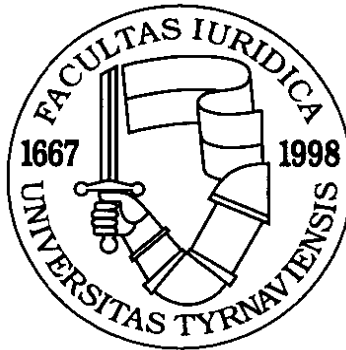

**TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA**

**TEORETICKÉ ÚVAHY O PRÁVE
21**

**ZBORNÍK Z VEDECKEJ KONFERENCIE
DOKTORANDOV A MLADÝCH VEDECKÝCH PRACOVNÍKOV**

28. marec 2025

Garant konferencie

doc. JUDr. Marianna Novotná, PhD., univ. prof.

Vedecký výbor konferencie

prof. JUDr. Helena Barancová, DrSc.; doc. JUDr. Kristián Csach, PhD.; prof. JUDr. Dr. Karel Eliáš; prof. JUDr. PhDr. Tomáš Gábriš, PhD., LL.M. MA; prof. JUDr. Ing. Adrián Jalč, PhD.; prof. JUDr. Monika Jurčová, PhD.; doc. Mgr. Marek Káčer, PhD.; doc. JUDr. Viktor Križan, PhD.; doc. JUDr. Miloš Lacko, PhD.; prof. JUDr. Miriam Laclavíková, PhD.; doc. JUDr. Marianna Novotná, PhD., univ. prof.; prof. JUDr. Mgr. Andrea Olšovská, PhD.; doc. JUDr. Eva Szabová, PhD.; doc. JUDr. PhDr. Adriána Pollák, PhD.; prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc.; doc. JUDr. Peter Vyšný, PhD.; doc. JUDr. Lucia Žitňanská, PhD.

Školitelia doktorandov

prof. JUDr. Marek Števček, DrSc., doc. JUDr. Marta Breichová Lapčáková, PhD., doc. JUDr. Jaroslav Čollák, PhD., doc. JUDr. PhDr. Libor Klimek, PhD., doc. JUDr. Marek Švec, PhD., LL.M., prof. PhDr. JUDr. Tomáš Gábriš, PhD., LL.M., MA; prof. JUDr. Ing. Adrián Jalč, PhD.; doc. Mgr. Marek Káčer, PhD.; doc. JUDr. MUDr. Peter Kováč, PhD.; doc. JUDr. Marianna Novotná, PhD. univ. prof.; prof. JUDr. Mgr. Andrea Olšovská, PhD.; doc. JUDr. Peter Varga, PhD., doc. JUDr. Kristián Csach, PhD., doc. JUDr. Eva Szabová, PhD., univ. prof., doc. JUDr. Michal Maslen, PhD.

Recenzenti zborníka

doc. JUDr. Renáta Bačárová, PhD., LL.M.

doc. JUDr. Viktor Križan, PhD.

JUDr. Michal Čerňanský, PhD.

Editorka

JUDr. Zuzana Adamová, PhD.

Creative Commons, BY-NC-ND, 4.0

Publikácia je šírená pod licenciou Creative Commons 4.0, AttributionNonCommercial-NoDerivatives. Dielo je možné opakovane používať za predpokladu uvedenia mien autorov a len na nekomerčné účely, pričom nie je možné z diela ani z jeho jednotlivých častí vyhotoviť odvodené dielo formou spracovania alebo iných zmien.

Za odbornú a jazykovú stránku príspevkov zodpovedajú autori.

Vydavateľ:

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta

ISBN 978-80-568-0957-0

PREDHOVOR

V poradí už 21. zborník *Teoretické úvahy o práve* je výstupom z každoročne organizovanej Vedeckej konferencie doktorandov Trnavskej univerzity, Právnickej fakulty, ktorá sa vždy tradične konala za účasti doktorandov zo všetkých študijných programov, ich školiteľov a iných odborníkov prepojených s jednotlivými študijnými programami doktorandského štúdia na fakulte. Ročník 2025 bol otvorený aj doktorandom a mladým vedeckým pracovníkom pôsobiacim na iných právnických fakultách a vedeckých pracoviskách. S úvodným príhovorom na konferencii vystúpila JUDr. Andrea Moravčíková, PhD. z Najvyššieho súdu Slovenskej republiky.

Predkladaný zborník vedeckých príspevkov doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov predstavuje priestor pre odborný dialóg, kritickú reflexiu a prezentáciu aktuálnych výskumných poznatkov v oblasti právnych vied. Jeho cieľom je podporiť vedeckú činnosť nastupujúcej generácie právnikov a vytvoriť platformu pre rozvoj ich odborného a metodologického myslenia.

Tematické zameranie zborníka reflektuje kľúčové oblasti právnej vedy, ktoré majú zásadný význam pre fungovanie právneho štátu i pre ďalší rozvoj právneho poriadku. Príspevky z oblasti teórie a dejín štátu a práva ponúkajú hlbší pohľad na základné koncepty, historické súvislosti a hodnotové východiská práva. Oblasť trestného práva reaguje na aktuálne výzvy spojené s ochranou spoločnosti, trestnoprávnou politikou a výkladom hmotnoprávnych i procesnoprávnych inštitútov. Pracovné právo je v zborníku zastúpené najmä v kontexte dynamicky sa meniaceho trhu práce, digitalizácie a ochrany slabšej strany pracovnoprávnych vzťahov. Príspevky z oblasti občianskeho práva sa venujú tradičným aj novým otázkam súkromnoprávnych vzťahov, pričom reflektujú aktuálny vývoj judikatúry a legislatívy.

Zborník je dôkazom odbornej zrelosti, vedeckej ambície a kritického prístupu jeho autorov. Príspevky sa vyznačujú snahou o teoretickú presnosť, analytickú hĺbku a praktickú využiteľnosť, čím prispievajú k obohateniu právnej vedy i právnej praxe.

Veríme, že tento zborník osloví odbornú verejnosť, stane sa podnetom pre ďalšiu diskusiu a bude motiváciou pre ďalší vedecký rast mladých autorov. Zároveň vyjadrujeme poďakovanie všetkým, ktorí sa podieľali na jeho vzniku, najmä školiteľom a recenzentom.

Zuzana Adamová

OBSAH

TEORETICKO-HISTORICKO-ÚSTAVNOPRÁVNA SEKCIA - TEÓRIA A DEJINY ŠTÁTU A PRÁVA

Mgr. Dominik Urban

Ľudská dôstojnosť ako ústavná hodnota: teória a prax

JUDr. Radka Semancová

Právne zásady verzus algoritmy: Transformácia rozhodovania v ére AI

JUDr. Marek Gunič

Pripomienkové konanie v Slovenskej republike

JUDr. Marek Morochovič

Postavenie a profesia konkurzného správcu v období 1931-1950 na území Slovenska

Mgr. Timotej Práznovský

Per omnia exaequata sunt legata fideicommissis: náčrt vzťahov odkazov a fideikomisov v justiniánskom práve

VEREJNOPRÁVNA SEKCIA – TRESTNÉ PRÁVO

JUDr. Kristína Lacyková, MBA, LL.M., DBA

Väzba ako zaisťovací inštitút v kontexte vybraných medzinárodných dokumentov a vnútroštátnej právnej úpravy

Mgr. Bianka Bilasová

Použitie výpovedí svedkov získaných v neprítomnosti obvineného v kontexte práva na obhajobu: analýza rozsudku Súdneho dvora Európskej únie C-348/21 (HYA a i.)

JUDr. Mikuláš Lévai

Zaisťovanie nástrojov a výnosov z trestnej činnosti

Mgr. Nikola Želiarová

Je možné využiť spravodajskú informáciu ako dôkaz v trestnom konaní?

JUDr. Zuzana Bejdová, LL.M.

Forenznopsychologické posudzovanie výpovede spolupracujúcej osoby

Mgr. Dominik Drdul

Článok 13 Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím a Slovenská republika

SÚKROMNOPRÁVNA SEKCIA – OBČIANSKE PRÁVO

Mgr. Marek Čiernik

Právna interpretácia, jazykový výklad a rekodifikácia súkromného práva

JUDr. Kristína Rošková

Vybrané teoreticko-právne aspekty vydržania vlastníckeho práva k nehnuteľnostiam v kontexte súdnej judikatúry

JUDr. Dominik Marko

Osobitné aspekty straty výhody splátok pri peňažných záväzkoch spotrebiteľov

JUDr. Michaela Sklenárová, PhD.

Účinky koncentrácie konania a pohľad na uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 7Cdo/61/2022, z 31. októbra 2023

Mgr. Tobiáš Pacák

Opravné prostriedky v civilnom procese: klasifikácia a vplyv procesných princípov

Mgr. Martin Pogádl

Môže byť dubajská čokoláda turecká?

SÚKROMNOPRÁVNA SEKCIA – PRACOVNÉ PRÁVO

JUDr. Ing. Daniel Molnári, PhD., LL.M.

Nedocenenie modelov znevýhodnenia vytvorených súhrou diskriminačných dôvodov v judikatúre SDEÚ

JUDr. Lucia Čabová, LL.M.

Compliance officer a konflikt záujmov – výzvy vs. riziká

JUDr. Žaneta Krasulová

Uznávanie zahraničnej kvalifikácie ako predpoklad mobility zdravotníckych pracovníkov

FORENZNOPSYCHOLOGICKÉ POSUDZOVANIE VÝPOVEDE SPOLUPRACUJÚCEJ OSOBY

FORENCIS – PSYCHOLOGICAL ASSESSMENT OF THE TESTIMONY OF A COOPERATING PERSON

JUDr. Zuzana Bejdová, LL.M.

doktorandský študijný program trestné právo

Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

zuzana.bejdova@student.umb.sk

Abstrakt: Jednou z možností praktického uplatnenia psychologických poznatkov v oblasti trestného práva a kriminalistiky je psychologické skúmanie a hodnotenie výpovede spolupracujúcej osoby. V tomto príspevku priblížime základné pojmy s ktorými narába forenzná psychológia, naznačíme praktické možnosti uplatnenia jej poznatkov o klamstve v oblasti posudzovania špecifickej vierohodnosti výpovede spolupracujúcej osoby. Poukážeme na fundamentálne otázky ktoré vystanú v súvislosti s hodnotením takejto výpovede za pomoci aplikovaných psychologických vedných disciplín a metód.

Kľúčové slová: spolupracujúca osoba, klamstvo, forenzná psychológia, výpoveď, vierohodnosť

Abstract: One of the practical applications of psychological knowledge in the field of criminal law and criminology is the psychological examination and assessment of the testimony of a cooperating person. In this paper, I will introduce the fundamental concepts utilized in forensic psychology and outline the practical applications of its knowledge on deception in the assessment of the specific testimony of a cooperating individual. I will highlight the fundamental questions that arise in connection with the testimony through the application of psychological scientific disciplines.

Keywords: Cooperate person, lie, Forencis-Psychology, Testimony, Reliability

ÚVOD

Spoločnosť predstavuje komplex zložitého „sociálneho organizmu“, ktorého imanentnou súčasťou je aj stabilný a funkčný právny systém. Postoj spoločnosti k právnym normám a ich porušovateľom na jednej strane a k psychologickéj podmienenosti správania a jeho porúch na strane druhej sú odrazom kultúrno-historického vývoja spoločnosti. Nahromadenie poznatkov právnych vied, kriminológie, psychiatricko-psychologických vied vytvorili priestor na vytvorenie samostatnej aplikovanej vednej disciplíny a to foreznej psychológie.

Jedná sa o aplikovanú psychologickú disciplínu, ktorá sa zaoberá správaním a prežívaním ľudí regulovaných právom, predovšetkým právom trestným.¹

Jednou z možností praktického uplatnenia psychologických poznatkov v oblasti trestného práva a kriminalistiky je psychologické skúmanie a hodnotenie výpovede spolupracujúcej osoby. Zmyslom inštitútu spolupracujúcej osoby je získať ho k spolupráci na

¹ ČIRTKOVÁ, I., Forezní psychologie.2. vydanie. Plzeň : Aleš Čeněk, s. 9

objasnení závažnej trestnej činnosti tým, že výmenou za príslušné informácie mu budú poskytnuté výhody. Inštitút spolupracujúcej osoby je považovaný za plne legítimný nástroj trestného konania, ktorý vyhovuje požiadavkám účelu trestného konania, avšak za prísne daných zákonných podmienok a predovšetkým bez akejkoľvek dôvodnej pochybnosti o dôveryhodnosti osoby spolupracujúceho obvineného a vierohodnosti jeho výpovede, prípadne jeho obvinenia voči ostatným.²

Cieľom tohto príspevku je priblížiť základné pojmy s ktorými narába forenzná psychológia, poukázať na praktické možnosti uplatnenia psychologických poznatkov v procese posudzovania všeobecnej a špecifickej vierohodnosti takéhoto dôkazu.

Poukážeme na fundamentálne otázky ktoré nastupujú v súvislosti s hodnotením výpovede spolupracujúcej osoby a klamstva práve za pomoci aplikovaných psychologických vedných disciplín.

Naznačíme základné stratégie za pomoci ktorých je možné prostredníctvom prejavu správania (identifikátorov) psychologickými nástrojmi posudzovať špecifickú vierohodnosť vypočítanej osoby, t.j. či popisovaný dej naozaj prežila a jej popis predstavuje autentický zážitok, alebo reprodukciu deja podriaďuje vlastnej potrebe, príp. požiadavkám tretej osoby.

V závere príspevku naznačíme dôležitosť foreznopsychologických poznatkov v procese hodnotenia výpovede z hľadiska jej pravdivosti.

1 SPOLUPRACUJÚCA OSOBA

S účinnosťou od 15.03.2024 sa medzi základné pojmy trestného práva procesného zaradil v ustanovení § 10 odsek 23 Trestného poriadku (ďalej iba „TP“) aj pojem spolupracujúca osoba³. Vždy sa ale jedná o osobu participujúcu na trestnej činnosti, ktorá sa rozhodla dobrovoľne poskytnúť informácie dôležité pre objasnenie skutku a jeho páchatel'ov.

Odborne publikácie definujú spolupracujúceho obvineného ako páchatel'a, alebo účastníka trestného činu, ktorý sa podieľa na objasňovaní závažnej trestnej činnosti tým, že sa dobrovoľne prizná a poskytne výpoveď proti ďalšej osobe výmenou za výhody, ktoré jej v trestnom konaní môžu byť poskytnuté v podobe miernejšieho trestu alebo jeho zrušenia.⁴

Výpoveď je zákonným dôkazným prostriedkom, čo však neznamená že takáto výpoveď je zaručene pravdivá, neznamená to však ani opak. Aj tento dôkaz, ako každý iný, podlieha voľnému hodnoteniu, ktorý nepredpisuje akým spôsobom (akým dôkazom, resp. dôkazmi) musí byť určitá okolnosť dokázaná, nakoľko rozhodujúca je konkrétna dôkazná situácia. Výpoveď spolupracujúcej osoby pomerne často predstavuje jediný priamy usvedčujúci dôkaz, je preto mimoriadne dôležité, aby bol podriadený dôslednej verifikácii smerujúcej k zisteniu jeho hodnovernosti, nakoľko je poskytnutý osobou, ktorá priamo participovala na trestnej činnosti výmenou za zmiernenie trestu, alebo poskytnutím inej výhody⁵.

² K spolupracujúcej osobe a k procesnému postupu bližšie: ŽILINKA, M.: Spolupracujúca osoba a procesné postupy podľa Trestného poriadku. In: Justičná revue, 59, 2007, č. 5, s. 622-627.

³ Inštitút spolupracujúcej osoby zahŕňa spolupracujúceho obvineného alebo spolupracujúceho podozrivého, ktorým je obvinený alebo podozrivý zo spáchania trestného činu, ktorý sa významnou mierou podieľa alebo má ešte podieľať na objasnení niektorého, či niektorých z trestných činov uvedených v ust. § 205 ods. 1, ust. § 215 ods. 3, ust. § 218 ods. 1 alebo ust. § 228 ods. 3, prípadne uvedených v ust. § 39 ods. 2 písm. d) Trestného zákona alebo na zistení alebo usvedčení ich páchatel'ov.

⁴ IVOR J, KLATIK J. Spolupracujúca osoba z pohľadu významu a vierohodnosti jej výpovede [online]. In: Právne rozpravy on-screen III- Sekcia verejného práva. Zborník z online vedeckej konferencie konanej 7. mája 2021 s.146. Dostupne na: <https://doi.org/10.24040/pros.07.05.2021.svp.145-167>

⁵ Podľa ust. § 10 ods. 24 TP výhodou spolupracujúcej osoby (ďalej len "benefit") je výhoda podľa ust. § 205, § 215 ods. 3, ust. § 218, ust. § 228 ods.3, mimoriadne zníženie trestu podľa ust. § 39 ods.2 písm. d) Trestného zákona alebo akákoľvek iná výhoda spočívajúca v procesnom postupe, inom konaní alebo opomenutí orgánov alebo osôb konať podľa tohto zákona, ktorú poskytol, sprostredkoval, inak zabezpečil, navrhol alebo formálne alebo

Pre vypočítavého spolupracujúceho obvineného je stav dôkaznej núdze priamoúmerný snahe nepovedať viac ako je nevyhnutné, ako mu môže poslúžiť v jeho prospech. Tendencia sebakriminalizácie vlastnej osoby následkom dobrovoľného priznania nie je z psychologického hľadiska prirodzenou a bežnou ľudskou reakciou na vzniknuté podozrenie, resp. vznesenie obvinenia.⁶ Kľúčovou otázkou pri výpovedi takejto osoby je jej vierohodnosť spočívajúca v tom, do akej miery a nakoľko sa dá jej slovám veriť, či hovorí pravdu alebo účelovo klame.

2 FOREZNÁ PSYCHOLÓGIA AKO INTERDISCIPLINÁRNA VEDA

Na potrebu posudzovať vierohodnosť a pravdivosť svedeckej výpovede v kontexte kriminalistiky a trestného práva upozornil už významný rakúsky profesor trestného práva a zakladateľ vedeckej kriminalistiky Hans Gross.⁷

Forezná psychológia je príkladom modernej interdisciplinárnej vedy, ktorej náplňou je získavanie psychologických informácií za účelom facilitovania právnych rozhodnutí.⁸

Kubík definuje foreznú psychológiu ako aplikovanú psychologickú disciplínu, ktorej predmetom je skúmanie psychologických vzťahov vznikajúcich v rôznych právom regulovaných situáciách. Subdisciplínami foreznej psychológie sú napr. kriminálna, vyšetrovacia, penitenciárna psychológia, psychológia práva a pod.⁹

Podľa Čirtíkovej je forezná psychológia aplikovaná psychologická disciplína, ktorá sa zberá správaním a prežívaním ľudí v situáciách regulovaných právom, predovšetkým právom trestným.¹⁰

Heretik súhrnne kvalifikuje foreznú psychológiu ako aplikovanú vednú disciplínu, ktorá sa zberá teoretickými a praktickými problémami právnej praxe, ktorá sa opiera o poznatky a metódy radu ďalších špeciálnych psychologických disciplín a to klinickej, sociálnej, pedagogickej a pracovnej.¹¹

2.1 Základné pojmy foreznej psychológie

Pred samotným načretím do nosnej témy objasníme obsah a význam základných pojmov s ktorými narába forezná psychológia.

Vierohodnosť predstavuje mieru súladu výpovede (osoby) so skutočnosťou. Jedná sa o vlastnosť osoby, ktorá je podmienená psychologickými faktormi, ako sú mentálny vek, úroveň rozumových schopností, štruktúra a integrita osobnosti, pričom ide o posudzovanie miery autenticity výrokov z hľadiska ich pravdivosti¹².

Hodnovernosť zahŕňa podstatne širší koncept, t.j. či sa posudzovanému ako osobe s určitým spoločenským postavením, vzdelaním, skúsenosťami či kriminálnou minulosťou dá veriť.

neformálne sľúbil spolupracujúcej osobe súd alebo orgán činný v trestnom konaní výmenou za jej účasť na objasňovaní trestných činov, zisťovaní alebo usvedčovaní ich páchatel'ov.

⁶ KUBÍK, O., *Investigatívna psychológia. Súčasný teoretický a praktický problémy vyšetrovania z pohľadu kriminálnej a vyšetrovacej psychológie. 3. doplnené a prepracované vydanie.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2023, s. 178

⁷ Tamtiež s. 262

⁸ PUTWAIN, D. – SAMMONS, A.: *Psychology and crime.* Routledge . Hove, New York, 2002, s. 6

⁹ KUBÍK, O., *Investigatívna psychológia. Súčasný teoretický a praktický problémy vyšetrovania z pohľadu kriminálnej a vyšetrovacej psychológie. 3. doplnené a prepracované vydanie.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2023, s. 32

¹⁰ ČIRTKOVÁ, I., *Forezní psychologie.*2. vydanie. Plzeň : Aleš Čeněk, s. 13

¹¹ HERETIK, A., *Forezná psychológia. Dotlač 4. vydania.* Bratislava: Lindeni, 2022, s. 35.

¹² KUBÍK, O., *Investigatívna psychológia. Súčasný teoretický a praktický problémy vyšetrovania z pohľadu kriminálnej a vyšetrovacej psychológie. 3. doplnené a prepracované vydanie.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2023, s. 239

Vierohodnosť sa vzťahuje na to, čo človek hovorí, hodnovernosť sa vzťahuje k osobe hovoriaceho, jeho sociálnemu kreditu.

Všeobecná vierohodnosť poukazuje na celkovú osobnosť človeka, jeho schopnosť vnímať objektívnu realitu bez závažných skreslení a interpretovať ju. Zaráďujeme tu aj schopnosť chápania príčin a následkov, správne vyvodzovanie záverov. Zisťuje sa pomocou komplexného psychologického vyšetrenia, ktoré zahŕňa diagnostiku intelektových schopností, ako aj diagnostiku osobnosti¹³.

Špecifická vierohodnosť súvisí s aktuálnou výpoveďou svedka, ktorá sa hodnotí v konkrétnom čase a priestore, zároveň sa hodnotí forenznopsychologicky z hľadiska autenticity, vierohodnosti a špecifickosti jej obsahu, ma ktorý mohli mať vplyv interné a externé faktory. Predstavuje posúdenie konkrétnej výpovede k vyšetrovanému prípadu, odráža skutočne prežité udalosti, alebo ide o svedeckú výpoveď, ktorá uvádza okolnosti, ktoré sa nestali¹⁴.

Kongruencia vyjadruje mieru súladu medzi tým, čo človek subjektívne prežíva a tým, ako toto svoje prežívanie následne manifestuje navonok.

Inkroguenciou sa chápe nesúlad a protirečivosť medzi tým, čo človek práve prežíva a ako sa navonok správa.

Vzťah medzi všeobecnou a špecifickou vierohodnosťou môže byť symetrický, alebo asymetrický.

Klamstvo najkomplexnejšie definuje Vrij, ktorý ho vymedzuje ako „úspešný alebo neúspešný pokus komunikátora (produktora klamstva) vytvoriť u komunikanta (recipienta klamstva) presvedčenie o pravdivosti niečoho o čom komunikátor vie, že je nepravdivé.“¹⁵

3 KLAMSTVO AKO SÚČASŤ FORENZNOPSICHOLOGICKÉHO POSUDZOVANIA VÝPOVEDE

Prečo ľudia klamú? Dôvody môžu byť rôzne – snaha vyhnúť sa trestu, získať výhodu, ochrániť seba či iných, alebo manipulovať výsledkom situácie vo svoj prospech.

Existujú tri úrovne klamstva :

- falzifikácia, obsah výpovede úplne odporuje tomu, čo sa stalo,
- distorzia, výpoveď obsahuje tak prvky pravdy, ako aj klamstva,
- zatajenie, vypočúvaná osoba úmyselne zatajuje určité skutočnosti¹⁶.

3.1 Modely klamstva

Klamstvo je komplexný psychologický jav, prejavujúci sa v rovine kognitívnej, emocionálnej aj behaviorálnej, pričom existuje niekoľko modelov, ktoré sa ho pokúšajú vysvetliť.

- **Kognitívne modely klamstva** predpokladajú, že klamanie je mentálne náročnejšie než hovorenie pravdy. Klamár si musí vymýšľať informácie, pamätať si svoje lživé tvrdenia a

¹³ KUBÍK, O., *Investigatívna psychológia. Súčasné teoretické a praktické problémy vyšetrovania z pohľadu kriminálnej a vyšetrovacej psychológie*. 3. doplnené a prepracované vydanie. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2023, s. 32

¹⁴ HERETIK, A., *Forezná psychológia*. Dotlač 4. vydania. Bratislava: Lindeni, 2022, s. 440

¹⁵ VRIJ, A., *Detecting lies and deceit : The psychology of lying and the implication for professional practice*. Chichester, UK : Wiley, s.159

¹⁶ KUBÍK, O., *Investigatívna psychológia. Súčasné teoretické a praktické problémy vyšetrovania z pohľadu kriminálnej a vyšetrovacej psychológie*. 3. doplnené a prepracované vydanie. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2023, s. 263

sledovať reakcie druhej strany, čo zvyšuje jeho kognitívnu záťaž. Dôsledkom môžu byť drobné zlyhania v prejave ako váhanie, pomalšie reakcie, nelogickosti či rozpory v príbehu. Navyše, klamári sa často nadmerne sústredia na riadenie dojmu teda kontrolu svojho správania tak, aby pôsobili dôveryhodne.

- **Emocionálne teórie** deklarujú, že klamstvo býva sprevádzané emóciami, predovšetkým strachom z odhalenia, pocitom viny, alebo dokonca vzrušením z podvádzania. Tieto emócie môžu viesť k psychofyziologickým reakciám – zvýšená tepová frekvencia, potenie, mimovoľné zmeny výrazu tváre. Emocionálne prejavy však nemusia byť jednoznačné, skúsený klamár môže emócie potláčať a naopak nevinný človek môže prejavovať strach z nespravodlivého obvinenia.
- **Behaviorálne neverbálne prístupy** predstavujú staršie teórie, ktoré uvádzajú že klamstvo ovplyvňuje správanie štyrmi hlavnými faktormi a to emocionálnou vzrušivosťou, kognitívnu námahu, snahou o sebakontrolu správania a prežívaním viny.

Kombinácia týchto faktorov môže viesť k pozorovateľným znakom, napr. nervózne pohyby, odvracanie pohľadu, zakrytie úst apod. Výskum ukazuje, že neverbálne ukazovatele klamstva sú veľmi slabé a rozdiely medzi správaním klamárov a pravdovravných osôb sú malé.

3.2 Základné forenznopsychologické stratégie odhaľovania klamstva

Klamstvo predstavuje náročný kognitívno-psychologický proces, avšak existujú základné stratégie jeho odhaľovania.

- Prvým je pozorné sledovanie neverbálneho správania osoby, ku ktorému patrí pohyb jednotlivých častí tela a paralingvistické prejavy ako výška hlasu, rýchlosť reči, a pod.
- Druhý spôsob je prostredníctvom obsahovej analýzy výpovede, klamári majú tendenciu uvádzať výpoveď v chronologickom až mechanickom poradí a v tomto smere sa snažia udržať dej. Uvádzajú podstatne menej skutkových detailov, jedná sa o statické popisy, bez presných časových detailov. Upúšťajú od komplikovaných zauzlení, ktoré by viedli k prezradeniu.
- Tretím je skúmanie psychofyziologických korelátov. Prežívanie strachu z odhalenia spúšťa u vypočúvanej osoby rôzne fyziologické procesy ako potenie, zvýšenie krvného tlaku, červenanie, zrýchlené dýchanie.¹⁷

4 POSUDZOVANIE ŠPECIFICKEJ VIEROHODNOSTI VÝPOVEDE SPOLUPRACUJÚCEJ OSOBY ZA POMOCI FORENZNEJ PSYCHOLÓGIE

K fundamentálnej otázke, ktorá nastupuje v súvislosti s hodnotením výpovede spolupracujúcej osoby, je čo najobjektívnejšie zhodnotiť, či výpoveď zodpovedá skutočnosti, alebo ide o lož. Vierohodnosť výpovede z psychologického hľadiska závisí od toho, či obsah a forma rozprávania zodpovedajú tomu, čo by sme očakávali od autentickej, naozaj prežitej skúsenosti. Inými slovami, pravdivé výpovede majú určité charakteristiky, ktoré živé príbehy nedokážu úplne napodobniť.

Spolupracujúca osoba predstavuje špecifický prípad vypočúvanej osoby, ktorom je motivácia k potenciálnemu klamstvu obzvlášť vysoká. Takáto osoba má sekundárny zisk, ak jeho výpoveď naplní očakávania orgánov, môže získať nižší trest či inú výhodu. To mu poskytuje enormnú motiváciu klamať alebo prispôbovať pravdu vo svoj prospech. Na druhej strane, od spolupracujúcej sa očakáva, že poskytne hodnotné informácie proti spolupáchateľom,

¹⁷ SWENSON, R.: Educating information-interrogation: Scient and art. National Defence Intelligence College Washington, S. C., 2006, s. 26

nakolko disponuje detailnými znalosťami, ktoré môžu jeho výpovedi dodávať punc dôveryhodnosti, bez ohľadu na to, či vypovedá pravdivo, alebo nie).

Pri posudzovaní vierohodnosti spolupracujúcej osoby musíme brať do úvahy:

- **Motiváciu a úmysel:** Jeho výpoveď môže byť účelová. Napríklad môže pravdivo odhaliť trestnú činnosť iných, ale zároveň minimalizovať svoj podiel alebo vinu. Alebo naopak môže zveličovať rolu iných osôb, aby sám vyznel menej vinný. Predmetom skúmania výpovede sú znaky sebaospravedlňovania, jednostranného obviňovania druhých, kritérium sebaodevalvácie, nakolko takáto osoba môže mať tendenciu vykresliť seba priaznivejšie, než by zodpovedalo pravde.
- **Konzistentnosť naprieč časom:** Spolupracujúci obvinený často vypovedá viackrát, je dôležité porovnať jeho výpovede, či sa s pribúdajúcim časom a možno aj inštrukciami nestávajú “lepšie vyladenými”. Ak napríklad v prvej výpovedi tvrdil, že si na isté detaily nepamätá, no neskôr uvádza bohaté detaily, treba zvážiť, či nejde o dodatočne vykonštruované prvky.
- **Porovnanie s objektívnymi dôkazmi:** Vierohodnosť spolupracujúcej osoby výrazne stúpa, ak jeho informácie vedú k nálezom nezávislých dôkazov, napr. stotožní miesto, kde sa nájdu nové dôkazy ktoré neboli v priebehu doterajšieho trestného konania známe. Naopak, ak jediným zdrojom tvrdení je on sám a nedajú sa inak overiť, je na mieste opatrnosť. Ustálená súdna prax zdôrazňuje nevyhnutnosť preverenia takejto výpovede obzvlášť dôsledne, nakolko prisľúbená odmena za svedectvo je silná motivácia klamať.
- **Psychologický profil spolupracujúcej osoby:** Často ide o osobu s kriminálnou minulosťou, u ktorej môžu byť prítomné poruchy osobnosti (napr. antisociálne rysy, narcizmus) spojené s manipulativitou a chladnokrvnosťou. Takí jedinci môžu klamať presvedčivo, bez výrazných emočných prejavov viny. Naopak, môžu byť aj úzkostní a pod tlakom autorít povedia, čo si myslia, že od nich chcú počuť.

4.1 Metódy forenznopsychologického posudzovania špecifickej vierohodnosti a prejavov klamstva a znalecká činnosť

Pri forenznom skúmaní výpovedí sa využíva viacero komplementárnych prístupov ako napr. analýza verbálneho prejavu (obsahu a štylistiky výpovede), analýza neverbálneho správania (reč tela, mimika, hlas) a špecializované strategické interview techniky, s ktorými sú spojené osobitné metódy.

K základným metódam forenznopsychologického posudzovania vierohodnosti z verbálnych a neverbálnych prejavov správania patrí :

- **Metóda obsahovej analýzy svedeckej výpovede (Metóda RM),** ktorá je zameraná na sledovanie toho, či sú jednotlivé výroky uvádzané spolupracujúcou osobou, založené na základe skutočne prežitých senzorických zážitkov, alebo ide o vyfabulované konštrukcie, ktoré sú výsledkom kognitívnych operácií takejto osoby.
- **Metóda obsahovej analýzy (Metóda CBCA),** ktorá je najpoužívanejšia. Prostredníctvom štruktúrovaného interview, za pomoci 19 kritérií, posudzuje obsah výpovede ako aj správanie vypočúvanej osoby v priebehu výsluchu z hľadiska špecifickej vierohodnosti.

V reálnych podmienkach trestného konania sa uvedené metódy často využívajú v kombinácii. Forezný psychológ môže byť prizvaný ako znalec na posúdenie vierohodnosti kľúčovej výpovede, najčastejšie v prípade ako je vina preukázaná práve týmto jediným priamym dôkazom. Znalec v takom prípade analyzuje vyšetrovací spis, všetky výpovede spolupracujúcej osoby a aplikuje postupy ako CBCA a RM, prípadne sleduje obrazovo-zvukový záznam výsluchu pre neverbálnu analýzu.

Výsledkom je znalecký posudok, ktorý na podklade použitých metód určuje stanovisko, do akej miery výpoveď vykazuje znaky pravdivosti, resp. ktoré časti sú otázne. V niektorých

jurisdikciách však psychológ nesmie priamo označiť svedka za klamára či pravdovravného. Je povinný poukázať na zistené skutočnosti, napr. “výpoveď je obsahovo veľmi chudobná na detail v kľúčových momentoch, čo obvykle nebýva pri autentických spomienkach”.

Rozhodnutie o vierohodnosti napokon prislúcha výlučne súdu. Iba súd, resp. prokurátor v prípravnom konaní, hodnotí znalecký posudok, resp. odborné vyjadrenie, ako dôkaz a to samostatne, ako aj vo vzájomných súvislostiach s ostatnými zákonne zadováženými dôkazmi.

4.2 Možnosti vylepšenia praxe

Pri práci so spolupracujúcimi osobami sa odporúča viesť výsluchy maximálne profesionálne. Nedat' najavo zaujatosť, nevkladať do úst odpovede. Ideálne je vyhotoviť obrazovo-zvukový záznam, aby neskôr bolo možné analyzovať neverbálne aj verbálne aspekty.

Psychológovia môžu pomôcť školením vyšetrovateľov v technikách kognitívneho interview a strategického kladenia otázok, aby už počas výsluchu získali indície o vierohodnosti. Napríklad ak kajúcnik poskytuje veľmi všeobecné a neurčité odpovede kľúčom otázkam, možno zvoliť inú taktiku – požiadať ho, aby detailne opísal nepodstatné fragmenty, čo môže odhaliť, či si vymýšľa, alebo konfrontovať s nečakanými faktami.

Napokon, žiadna metóda nie je neomylná. Foreznopsychologické posudzovanie vierohodnosti je o pravdepodobnostiach, nie istotách. Najlepšie výsledky prináša kombinácia viacerých prístupov doplnená pozorovaním správania. Ak sa viacero ukazovateľov zhoduje, ako napr. výpoveď je chudobná na znaky reality, zároveň svedok výrazne menil príbeh a bol pristihnutý v rozpore s dôkazom, zvyšuje sa presvedčivosť záveru o nevierohodnosti.

V opačnom prípade, ak väčšina indikátorov nasvedčuje pravdivosti, hojné detaily, konzistentnosť, nezávislé overenie častí príbehu, môžeme výpoveď považovať za vierohodnejšiu.

Rozhodne však treba pri spolupracujúcich osobách pristupovať s opatnosťou a kritickým hodnotením, uvedomiť si ich motivácie a nenechať sa uniesť len tým, že poskytnú “insiderovské” informácie.

ZÁVER

Posudzovanie vierohodnosti výpovede spolupracujúcej osoby je interdisciplinárna úloha na pomedzí psychológie a práva. Vyžaduje pochopenie psychologických mechanizmov klamstva, využitie vedecky podložených metód analýzy výpovede a citlivé zohľadnenie špecifik motivácie kajúcnika. Moderné foreznopsychologické prístupy ponúkajú sadu nástrojov, od analýzy verbálneho obsahu, cez sledovanie neverbálnych prejavov až po štruktúrované validizačné rozhovory. Každý z týchto nástrojov má svoje limity, no pri správnej aplikácii a kombinácii môžu výrazne pomôcť odhaliť nepravdu.

Kľúčové je, aby znalci aj vyšetrovatelia pristupovali k týmto metódam kriticky, uvedomovali si hranice ich spoľahlivosti a vždy výsledky konfrontovali s ďalšími dôkazmi.

Neexistuje žiadny izolovaný “Pinocchio nos” – teda spoľahlivý neverbálny signál, ktorý by univerzálne znamenal lož. Ľudia si často myslia, že klamári sa vyhýbajú očnému kontaktu či vrtia sa. No také správanie môže rovnako dobre prameniť z nervozity alebo osobnostných črt vypočúvaného.

V súvislosti s hodnotením výpovede spolupracujúcej osoby je nevyhnutné dôsledne skúmať špecifickú vierohodnosť a pravdivosť svedeckej výpovede v kontexte všetkých zákonne zadovážených dôkazov. Rovnako tak je nevyhnutné venovať pozornosť prejavom klamstva, ktoré spočívajú v rôznych emocionálnych reakciách a psychických stavoch vypočúvanej osoby, ktoré sú kvalitatívne odlišné od prejavov, keď vypočúvaná osoba hovorí pravdu. V súčasnosti neexistuje spoľahlivý prostriedok, ktorý by zaznamenal prejav klamstva.

Sociálni psychológovia identifikovali určité základné prejavy správania, ktoré diferencujú klamárov od tých ktorý hovoria pravdu. Popísali prejavy klamstva na vedomej aj nevedomej úrovni.

Kognitívne procesy prítomné v priebehu klamstva majú omnoho zložitejšiu povahu ako tie, ktoré sú prítomné, keď vypočúvaná osoba vypovedá pravdu. Ak sa spolupracujúca osoba rozhodne vypovedať o vlastnej trestnej činnosti, je potrebné zamerať pozornosť na zachovaní dejovej línie, nakoľko v prípade klamstva sa vyžaduje zvýšená pohotovosť improvizovať a flexibilne myslieť. Je totižto v záujme spolupracujúceho obvineného vypovedať tak, aby naplnil očakávania vyšetrovateľa, prípadne sudcu, aby potvrdil status spolupracujúcej osoby od ktorej sa očakáva, že výraznou mierou sa bude podieľať na odhalení alebo stotožnení páchatel'a najzávažnejšej trestnej činnosti.

Cieľom príspevku bolo priblížiť možnosti aplikácie znalostí forenznej psychológie o klamstve vo svetle posudzovania špecifickej vierohodnosti výpovede spolupracujúcej osoby. Obvinený, resp. podozrivý, ktorý sa rozhodne spolupracovať s orgánmi činnými v trestnom konaní, resp. súdom výmenou informácií za „zlepšenie“ svojho procesného postavenia, je vystavený množstvu vonkajších a vnútorných faktorov, ktoré vplyvajú na obsah jeho výpovede, pričom miera motivácie klamať je podmienená mierou hroziacich následkov z odhalenia.

Klamstvo, ako náročný kognitívny proces je sprevádzaný rôznymi prejavmi, pričom práve za pomoci forenzno-psychologických stratégií odhaľovania klamstva je možné ho úspešne identifikovať. Vzhľadom k tomu, že súdy nedisponujú hlbšími foreznopsychologickými znalosťami, mám zato, že je potrebné v širšej miere, a za dodržania procesných pravidiel, využívať služby forezných psychológov v postavení znalcov, resp. odborných konzultantov.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

ČIRTKOVÁ, I. Forezní psychologie.2. vydanie, Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 446

HERETIK, A. Forezná psychológia. Dotlač 4. vydania. Bratislava: Lindeni, 2022, s. 608

IVOR J, KLATIK J. Spolupracujúca osoba z pohľadu významu a vierohodnosti jej výpovede [online]. In: Právne rozpravy on-screen III- Sekcia verejného práva. Zborník z online vedeckej konferencie konanej 7. mája 2021 s.146. Dostupné na: <https://doi.org/10.24040/pros.07.05.2021.svp.145-167>

KUBÍK, O. Investigatívna psychológia. Súčasné teoretické a praktické problémy vyšetrovania z pohľadu kriminálnej a vyšetrovacej psychológie. 3. doplnené a prepracované vydanie. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2023, s. 761

PUTWAIN, D. – SAMMONS, A. Psychology and crime. New York: Routledge, Hove, 2002, s. 446

SWENSON, R. Educating information-interrogation : Scient and art. Washington, D.C.: National Defence Intelligence College 2006, s. 47

VRIJ, A. Detecting lies and deceit : The psychology of lying and the implication for professional practice. Chicester, UK: Wiley, 2006, s. 385

Teoretické úvahy o práve
21

ZBORNÍK Z VEDECKEJ KONFERENCIE
DOKTORANDOV A MLADÝCH VEDECKÝCH PRACOVNÍKOV

PRÁVNICKÁ FAKULTA
TRNAVSKEJ UNIVERZITY V TRNAVE
2025

JUDr. Zuzana Adamová, PhD. (ed.)